proLékaře.cz | 29.11.2026

Spomienka na prof. MUDr. Emila Kmetyho, DrSc. (1923–2003)

Felix qui potuit rerum cognoscere causas
Vergilius

Žijeme v hektickej dobe. Často si nestíhame uvedomiť našu minulosť a osobnosti, ktoré ju vytvárali. Mladší potom neraz podľahnú predstavám, akoby minulosť bola prázdna, keď sa neudialo nič, čo by stálo za pripomenutie. Do zabudnutia sa dostávajú aj tí, na ktorých výsledkoch práce sa ďalej rozvíja poznanie vo všetkých oblastiach. V zmysle slov „Spomínajte na tých, ktorí Vás učili základom vášho vedného odboru“ je náležité spomenúť si v týchto dňoch aj na jedného z prvej povojnovej generácie významných slovenských i československých epidemiológov – na prof. MUDr. Emila Kmetyho, DrSc., ktorý by sa bol v tomto roku 6. septembra dožil 90 rokov.

Čo stojí za zmienku v súvislosti s touto výraznou osobnosťou? Začať možno azda jeho trvalým záujmom a zanietením pre prevenciu. Už ako medik bol „fiškusom“ – dnes by sme povedali vedeckou pomocnou silou či ŠVOČ-károm – v Ústave hygieny Lekárskej fakulty UK v Bratislave, kde ostal pracovať ako pedagóg aj po promócii v roku 1948. Vtedajší prednosta ústavu akademik Mucha správne vytušil záujem a schopnosti mladého človeka a už o štyri roky neskôr ho poveril prednášaním epidemiológie, ktorá sa stala samostatným výučbovým predmetom. Evolučná koncepcia tejto disciplíny, ktorú do uceleného systému sformuloval Gromaševskij, ho upútala natoľko, že pri nemožnosti zohnať originál jeho učebnice v ruštine a absentujúcom preklade do češtiny či slovenčiny, zaobstaral si ju v maďarčine a kvôli nej zvládol aj základy tohto jazyka.

Už v študentských rokoch začal pracovať aj vedecky – v oblasti leptospír i laboratórnej diagnostiky nimi spôsobených ochorení. So spolupracovníkmi zmapoval výskyt rôznych sérovarov týchto patogénov a ich rezervoárových zvierat na území Slovenska, kde ich dnes registrujeme 18 (z celkového počtu vyše 200). Kmene štyroch z nich, ktoré sú medzinárodne uznané ako referenčné, ako prvý izoloval Kmety. Prínos na tomto poli i na úseku pedagogickej činnosti vyústil v roku 1956 do jeho vymenovania, ako iba 33-ročného, za docenta. Čo viedlo k týmto jeho úspechom? Vypomôcť si možno formuláciou významného literárneho kritika Alexandra Matušku, že „bol hnaný svojím démonom, ktorého menom je poznanie“. A bol aj šťastný, podľa dávneho Vergilia, keď odhalil niečo nové.

Prof. Kmety ako veľmi dobre odborne pripravený, čo mu umožňovala aj solídna znalosť viacerých svetových jazykov, bol nielen sčítaný, ale na základe poznatkov vedel aj správne interpretovať fakty. Keď sa po úspešnej globálnej eradikácii varioly koncom 70. rokov minulého storočia šírila aj v odborných kruhoch eufória založená na neopodstatnenej predstave, že ľudstvo sa s infekčnými chorobami vyrovná v blízkej budúcnosti a že treba v zdravotníckych zariadeniach začať utlmovať činnosť, týkajúcu sa týchto ochorení, Kmety vychádzajúc z evolučného princípu v epidemiológii poznamenal, že také názory môžu hlásať iba nedoukovia, ktorí nemajú poňatia o evolúcii parazitárnych vlastností mikroorganizmov. Vývoj to potvrdil. Naplnilo sa aj varovanie vtedajšieho riaditeľa SZO dr. Mahlera, keď sa na programe dňa objavil HIV/AIDS, SARS, doteraz v humánnej patológii neangažované subtypy vírusu chrípky A atď. Vznikla dokonca kategória nových nákaz – emerging infections.

V zrelom odbornom veku sa prof. Kmety venoval taxonómii leptospír. Vypracoval metódu, ako sérovary leptospír odlišovať nie na kvantitatívnom základe podľa percenta reziduálnych protilátok stanovených v absorpčných testoch, ale kvalitatívne podľa prítomnosti povrchových antigénov pomocou pripravených faktorových sér. To bola aj téma jeho doktorskej dizertácie, čo bol predstupeň jeho vymenovania za profesora. Vzhľadom na to, že v taxonómii týchto mikroorganizmov bol dlhodobo úspešne činný a bol nielen členom, ale v jednom období aj predsedom Subcommittee on the Taxonomy of Leptospira, i členom Panela zoonóz SZO, neprekvapilo, že po zavedení genotypizácie leptospír bol jeden z 19 genotypov leptospír nazvaný podľa neho – Leptospira kmetyi. Leptospíram a diagnostike ochorení, ktoré spôsobujú, sa pracovisko venuje doteraz.

Je len prirodzené, že výskumná aktivita sa odrazila aj v početných publikáciách, mnohých vo významných zahraničných časopisoch, ktoré boli napísané

proLékaře.cz | 29.11.2026

vždy koncízne s jasnými formuláciami. Bohatý bol aj ohlas jeho prác. Niektoré z nich sa citujú doposiaľ. Nemožno tiež opomenúť Kmetyho autorstvo viacerých učebných textov epidemiológie, najmä celoštátnu učebnicu Epidemiológia z roka 1983, ktorá vypĺňala citeľnú medzeru po poslednom vydaní Raškovej Epidemiologie z roka 1959.

Osobitnou kapitolou jeho aktivity bolo iniciovanie založenia a praktické riadenie vládnej komisie pre surveillance 16 zoonóz (1970), ktorej bol nielen dušou, ale aj výkonným redaktorom a editorom publikovaných materiálov.

Neboli to však len leptospíry, ktoré pritiahli pozornosť Kmetyho. Aj spolupraciovníkov orientoval vždy na aktuálne a nové problémy. Desaťročia sa na pracovisku z jeho iniciatívy študuje prírodná ohniskovosť a epidemiológia tularémie, neskôr sa začalo s izoláciou legionel v zdravotníckych zariadeniach a s laboratórnou diagnostikou legionelóz pre celé Slovensko. V posledných zhruba 15 rokoch aktívnej vedeckej práce sa prof. Kmety venoval lymskej borelióze. Zmapoval výskyt borélií v kliešťoch a zistil, že na celom území Slovenska niet okresu, kde by neboli vhodné biotopy s infestovanými kliešťami, pričom stupeň intenzity ich premorenosti v určitej oblasti, ktorý podlieha cyklickému vývoju, nie je dostatočným ukazovateľom stupňa expozície obyvateľstva. Podľa vybraných kritérií preto stanovil so spolupracovníkmi tzv. ekologický index ako markér epidemiologickej závažnosti (možnosti nákazy ľudí) v sledovanej oblasti. Inicioval tiež štúdium takých otázok, ako podiel infekčných chorôb na úmrtnosti a chorobnosti populácie Slovenska, či podiel infekčných chorôb na pracovnej absencii zamestnancov Univerzity Komenského v Bratislave i spoločenský význam podpory pri ošetrovaní člena rodiny.

Bohatá a rôznorodá bola aj jeho odborná a spoločenská činnosť. Bol členom vedeckých rád viacerých ústavov a inštitúcií, vrátane VR Ministerstva zdravotníctva SSR. Viac funkčných období bol predsedom Mikrobiologicko-epidemiologickej spoločnosti Slovenskej lekárskej spoločnosti i členom a predsedom federálneho výboru. Na tunajšej fakulte založil už ako dôchodca Sapientia klub, tešiaci sa obľube, kde sa raz mesačne stretajú bývalí pracovníci našej alma mater.

Opomenúť nemožno organizátorskú činnosť prof. Kmetyho. Pred skoro 60 rokmi začal budovať samostatný ústav mikrobiológie a epidemiológie, z ktorého o niečo neskôr vznikli dva samostatné ústavy a potom i katedry. Katedra epidemiológie, ktorej 50. výročie vzniku sme si pripomenuli vlani, bola prvou v bývalom Československu. Na pracovisku budoval najmä laboratóriá (pre pracovne nemal veľké pochopenie), zverince, kvôli ktorých umiestneniu v podkrovných priestoroch budovy musel zviesť úspešný boj s pamiatkarmi i hasičmi. Na Jesseniovej lekárskej fakulte v Martine po jej vzniku (1962) založil, podobne ako v Bratislave, ústav epidemiológie, ktorý viedol viac rokov.

V odborných kruhoch požíval vážnosť a úctu. Navonok pôsobil niekedy dojmom dosť neprístupného človeka, čím vzbudzoval rešpekt. Mnohí nechceli veriť, že má rád vtipy a sám je vtipný a z chuti sa vie zasmiať. Pomerne zriedkavo povoľoval ústavné posedenia. Osobitne obľuboval tie, ktoré boli spojené s pracovnými úspechmi či už individuálnymi (obhajoby vedeckých, pedagogických hodností) alebo kolektívnymi. Vtedy sa mu z tváre dala vyčítať radosť z dosiahnutého výsledku. Bolo to aj preto, lebo bol dobroprajný a každý, kto chcel pracovať, mal uňho otvorenú cestu na postup. V opačnom prípade sa s ústavom musel skôr či neskôr rozlúčiť.

Ako to často býva, zásadovosť a nekompromisná povaha narobila prof. Kmetymu neraz aj nepríjemnosti. V minulom režime bolo treba niekedy vysvetľovať a na správnu mieru uvádzať interpretáciu jeho vyjadrení i činov, ktoré obvykle vychádzali z toho, že neznášal neseriózność, lajdáckosť či kamufláž, čo sa občas dotklo aj vyššie postavených. Po prevrate sa neraz autoritatívne postavil proti občas prehnaným požiadavkám študentov, čo spolu s jeho prísnym, aj keď spravodlivým skúšaním epidemiológie viedlo k jeho vynútenému uvoľneniu z pedagogického procesu, hoci nikdy nebol členom nijakej politickej strany, ani prisluhovač bývalého režimu. Niesol to ťažko a svoju aktivitu potom úplne zameral na vedeckú činnosť, ktorej výsledkom bolo viacero publikácií.

Z pracoviska, ktoré založil, a zo svojho laboratória i pracovne odišiel prof. Kmety v lete roku 2000, hoci nás aj potom sporadicky navštevoval. Jeho životná púť sa dovŕšila v januári pred desiatimi rokmi, keď stále ešte v dobrej fyzickej a psychickej kondícii pri nešťastnom páde vo svojom byte utrpel smrteľný úraz.

Prof. MUDr. Pavol Bakoss, DrSc.